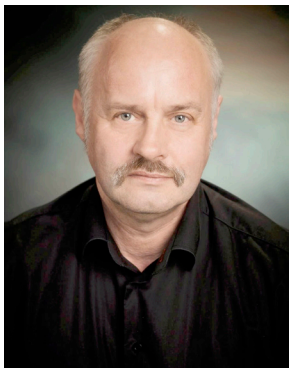

TÍÐARGREIN

Útbúgving og vælferð

Útbúgving hevur ikki fyllt smávegis í almenna kjakinum seinastu árin. Tilgongdin til miðnámskúlarnar er stór, Fróðskaparsetrið er í stórari menning, og tað er alt at fegnast um. Men verri er statt í hinum endanum av útbúgvingarskipani: Fleiri enn 3. hvør føroyingur hevur ongan lut fingið í tí vælferð, sum ein ungdómsútbúgving er. Í tí yngra endanum eru tað serliga tann stóri parturin av monnum, sum ikki koma víðari eftir fólkskúlan

Dagbjartur Debes

Fróðskaparsetur Føroya
dagbjarturd@setur.fo

Savnsmynd

Við verkætlanini Manntal 2011 – fyrsta fólkateljing í Føroyum síðani 1977 – hava vit fingið til vega nýggj og leingi saknað hagtøl fyri útbúgvingarstigið í landinum.

Um hugt verður eftir støðuni hjá teim vælútbúnu føroyingum, so smæðast vit ikki burtur millum hini Norðurlondini. Taka vit t.d. tey, sum eru 45-54 ár, so liggja vit næst Finnlandi, sum er á odda av Norðurlondum við flest borgarum, ið hava hægstu útbúgving í hesum aldursbólki.

Men tað sama kann tíverri ikki sigast um støðu okkara í hinum endanum av útbúgvingarskipanini. Smb. Hagstovuni var í 2011 talið av føroyingum yngri enn 30 ár, sum onga ungdómsútbúgving høvdu eftir grundskúlan, 21% av kvinnunum og 32% av monnunum. Av Norðurlondum er bara Ísland verri fyri á hesum øki. Grønland er ikki við í uppgerðini.

Hesin veruleiki liggur ikki so ógvuliga langt burtur frá PISA Føroyar 2009, har sagt varð í niðurstøðuni, at “meira enn triði hvør næmingur í 9. flokki verður roknaður ikki at hava virkisfóran lesiførleika, sum krevst til víðari útbúgving og fyri at kunna røkja mong vanlig stórv.”

Heildarmyndin av útbúgving í Føroyum vísir stór frávik, verður hugt at aldri, kyni og hvar í landinum fólkið býr. Taka vit allar føroyingar eldri enn 15 ár undir einum, so hava 36% bara fólkskúlan umframt okkurt stutt skeið sum útbúgving. Umleið líka stórar partur hevur miðnám og yrkisútbúgving. Seinastu 27% hava miðhøga og hægri útbúgving.

Hagstovan roknar við fyra útbúgvingarstigum. Tað eru tey sum hava:

1. Skeið o.t., sum er styttri enn eitt ár eftir fólkskúlan. Hesin bólkur verður í hesari greinini nevnd ófaklærd.
2. Miðnáms- ella yrkisútbúgving.
3. Miðhøga útbúgving (BA, diplom o.l.)
4. Hægri útbúgving (kandidat, master o.l.)

Misjavnt kring landið

Manntal 2011 hevur kannað útbúgvingarstigið kring landið, sum fevnir um øll, sum eru 15 ár og eldri. Tølini vísa eitt týðiligt mynstur, at Føroyar eru mestsum í trimum stigum innan útbúgvingarøkið.

Sí Mynd 1

Hægsta útbúgvingarstig er ikki óvæntað í Suðurstreymoy. Har eru nógv flest við hægstu útbúgving, og har er eisini minsti parturin av teimum ófaklærdu (29%).

Lægsta útbúgvingarstig er í Sandoy og Suðuroy, sum serliga skilja seg frá restini av landinum, tí at heili 46-49% av fólkinum 15 ár og eldri eru ófaklærd. Eisini hevur hesin partur av landinum fægst av teimum við miðnáms- og yrkisútbúgvingum, og eisini fægst av teimum við miðhøgum og høgum útbúgvingum.

Mittasta útbúgvingarstigið fevnir um Norðoyggjar, Eysturoy, Norðstreym og Vágar, og har er myndin so at siga tann sama.

Hetta er stak óheppið, og her eigur vend at koma í, áðrenn enn størri munur verður millum útbúgvingarstigini kring landið. Tá kann vandi verða fyri, at negativur sosialur arður kann koma at gera um seg, t.e. at útbúgvingarstigið hjá foreldrunum kann fara at hava beinleiðis ávirkan á, hvørjar móguleikar næmingarnir hava í skúlanum og seinni í útbúgvingar-

skipanini.

Annað er, at vandi er fyri at tey ungu kunnu koma at lesa seg av bygðini, tí tað kann verða ringt at finna stórvuttan fyri høvudsstaðarøkið, sum hóska til útbúgving teirra.

Føroyar og umheimurin

Fólkaheilsuráðið gjørdi fyri nøkrum árum síðani kanningin Føroyar besta land í heiminum. Kanningin er grundað á OECD Better Life Initiative og Gallup World Poll, og eitt av teim 11 økjum, kanningin fevndi um, er útbúgving.

Fólk í OECD londunum eru vorðin alt betri útbúgvín seinastu árin, og eisini eru londini farin at líkjast hvør øðrum alt meiri, tá ið hugt verður eftir útbúgvingarstigi. Umframt at útbúgving er lykilin til ríkidømið hjá londunum, er hon eisini ein av fortreytunum fyri betri lívi hjá fólki. Óbeinleiðis ger útbúgving eisini sítt til at geva ein heilsubetri lívsstíl.

Kanningin brúkti tveir indikatorar at meta útbúgvingarstig okkara sammett við OECD-londini. Tann fyrri er, hvussu nógv hava miðnámsútbúgving, og hin er PISA-úrslitini.

Føroyar hava lág tøl í báðum indikatorunum og enda á einum 31. plássi. Tað er serliga okkara PISA-úrslit í lesiførleika, sum eru vánalig. Men eisini hava vit eitt fólk, sum er lágt útbúgvíð sammett við OECD-londini, tá ið hugt verður eftir tí parti, sum tekur miðnám.

Øll Norðurlond, undantikið Ísland og Føroyar, liggja yvir miðal av 35 OECD-londum, um hugt verður eftir, hvussu nógvir íbúgvir í minsta lagi hava ein miðnámsútbúgving. Grønland er ikki við í kanningin.

Fólkaheilsuráðið sigur í niður-

støðuni, at »sostatt eru vit eitt land við einum vánaligum útbúgvingarstigi, sum eisini ávirkar alt okkara liv.«

Útbúgving og inntøka

Tað eru tey, ið halda, at útbúgving kanska ikki hevur so stóran týðning, tí nógv av teim ófaklærdu - serliga menn - vinna so nógvan pening hóast alt. Og at teir soleiðis sæð velja pengar fram um útbúgving. Men hetta er ikki heilt rætt.

Úr fólkateljingini ber til at síggja, hvussu inntøkan broytist við hækkandi útbúgving, og tað er ikki óvæntað, at greitt samband er millum útbúgving og inntøku. Hetta kann lýsast við dømunum, ið kunnu lesast í talvuni.

Sí Mynd 2

Um hugt verður eftir teimum, ið hava eina tøka ársinntøku (t.e. inntøka eftir skatt), sum liggur undir 200.000 so eru 68% av øllum ófaklærdum monnum og 94% av ófaklærdum kvinnum í hesum bólki.

Annað dømi er at hyggja eftir teimum, ið hava tøka ársinntøku yvir 200.000 sæð í mun til tað útbúgvingarstigi, tey hava. Tølin vísa, at av føroyingum við hægri útbúgving liggja 80% av monnum í hesum bólki og 74% av kvinnum. Av ófaklærdum føroyingum røkka einans 32% av monnum og 6% av kvinnum hesa ársinntøku.

Hyggja vit eftir teim høgu inntøkunum, sum eru oman fyri 300.000 eftir skatt, so fáa bert 8% av ófaklærdum monnum hesa ársinntøku. Ongin ófaklærd kvinna røkkur hendan inntøkubólki.

Johnny í Grótinum, búskaparfrøðingur hevði áhugaverda tíðargrein um hesi viðurskipti í Dimmalætting 12/12 2014, har hann tekur

støði í, hvussu Hagstovan greinar samanheingið millum útbúgvingarstig og inntøku. Úr fólkateljingini ber sostatt til at síggja, hvussu inntøkan broytist við hækkandi útbúgving.

Hann sigur m.a. í greinini, at óteljandi hagtalsligar greiningar hava staðfest, at greitt samband er millum útbúgving og búskaparvøkstur. Tess hægri útbúgving, tess hægri inntøku.

Samfelagsbúskaparlíga er tað tí ynskiligt, at tann einstaki hevur eina tilstuðlan at taka eina útbúgving. Tilstuðlanin er størst fyri kvinnur, tí tað eru sera fáar ófaklærðar kvinnur, sum hava høga ársinntøku. Við øðrum orðum má ein kvinna útbúgva seg fyri at fáa høga løn, meðan (nakrir) føroyskir menn kunnu saktans fáa eina høga inntøku, hóast teir ikki hava nakra útbúgving. Johnny kemur til ta niðurstøðu, at tað lønar seg bæði fyri kvinnur og menn at taka eina útbúgving.

Ein tvørsoðin í hesum er, at sjálvt um (yngr) kvinnur hava betri útbúgving enn menn, so eru tað mennirnir, sum hava tær hægri inntøkurnar. Ein av orsøkunum til tað er, at so stórar partur av føroyskum kvinnum arbeiða partíð. Av 35 londum í Evropa, sum Hagstovan nevndir, er tað bara í Sveis og Niðurlondum, at kvinnurnar arbeiða meiri partíð enn í Føroyum.

Onnur orsök kann verða, at kvinnur sita á flestøllum stórvum innan umsorgan, skrivstovu, heilsu og námsfrøði, ið ikki teljast millum tey hægst løntu.

Útbúgving og kyn

Tá ið Hagstovan almannakunngjørdi fyrstu úrslitini frá fólkateljingini, hefti ein av føroysku